

Udsatte stofbrugere føler sig dømt i blikket fra resten af samfundet. Men i stofindtagelsesrummet oplever de mindre skam

Samfundet og dets borgere ser ofte på stofbrugere på gaden med et stigmatiserende blik. Sådan opleves det af stofbrugerne, som gemmer sig selv og deres stofbrug i byens skygger. Stofindtagelsesrummet bliver derfor for mange et fristed, hvor mennesket bag stofbruget kan finde ro og værdighed.

TEKST OG FOTO: NIKOLAJ MØRK THORSEN

Nikolaj Mørk Thorsen er antropolog og netværksskabende boligsocial medarbejder i Aarhus Kommune

Mark (pseudonym) trækker håndtaget på kanylen en smule tilbage, så en dråbe blod som en lille røgsky blander sig med den cognac-brune væske, som pumpen er fyldt med. Han forklarer mig, at det er for at sikre sig, at han har ramt rigtigt ind i blodåren. Væsken forsvinder stille fra kanylen og ind i armen. Han tager ørepropper i, læner sig tilbage og nyder sin rus. Lige nu står tankerne stille, og bekymringerne er væk for en stund. Efter et kvarters tid fortsætter vi vores snak om hverdagslivet med et misbrug, om at være hjemløs og om det her rum. Han forsøger at skitserer for mig, hvordan det er at stå i en opgang en mørk og kold aften i december: "Dine hænder er iskolde, du har været ude det meste af dagen, jagtet penge og stoffer, og nu skal du have belønningen for det hårde arbejde. Med en tidligere brugt kanyle i hånden trækker du bukserne ned og stikker nålen ind i lysken med rystende hånd og risiko for at skyde forkert."

Det er svært at forestille sig, må jeg indrømme for ham. Der bliver stille mellem os for en stund, inden han bryder tavsheden. "Men mest af alt," siger han, "så er jeg bange for, at en mor kommer ind i opgangen med sine unger. Jeg har selv et barn, og jeg ville aldrig ønske, at han skulle se det her," siger han, og kigger mig i øjnene. "Jeg ønsker ikke, at andre skal se det her, men jeg havde jo ikke andre muligheder før det her sted." (Uddrag fra feltnoter).

Som del af mit kandidatspeciale i antropologi ved Aarhus Universitet foretog jeg seks måneders feltarbejde og interviews i og omkring et stofindtagelsesrum i Aarhus. Ovenstående er et uddrag af mine noter fra feltarbejdet. Stofindtagelsesrummet er et anonymt tilbud til at forebygge skade ved indtagelse af stoffer for mennesker, der har et forbrug af 'hårde' illegale stoffer såsom fx kokain eller heroin. Indførelsen af stofindtagelsesrum i det danske samfund var en del af den skadesreducerende tilgang til stofbrugere, som opstod fra midten af 1990'erne, hvor man nu indrammede rusmiddelproblematikker som et offentligt sundhedsproblem med et statsligt ansvar for at nedbringe dødeligheden og passe på denne borgergruppe af stofbrugere (1). Personalet er ansat for at give brugerne sterilt udstyr, forhindre overdosis og give mulighed for vejledning til at komme i behandling. Men mit speciale viser, at for socialt udsatte stofbrugere er det mere end det: Det er et sted, som muliggør ro og værdighed, og hvor man for en stund ikke skal tænke på omverdenen. De

færreste stofbrugere ønsker at stå i den risikofyldte situation at skulle indtage sit stof i en baggård, et offentligt toilet eller i en ulåst lejlighedsopgang, som Mark fortæller det i uddraget fra mine feltnoter. Mark forklarer i et interview, jeg foretog med ham, at han dog stadig er nødsaget til at tage sine stoffer i det offentlige rum, selvom stofindtagelsesrum findes, da han fortsat er hjemløs, og at åbningstiderne er begrænset fra klokken 8 til 15 - og det er hans stofbrug ikke:

"I (lejligheds)opgangene kan du komme til at tage det uden alle folks øjne og holdninger. Nogle gange er det koldt, og hvis du er narkoman, kan du ikke finde årerne, de trækker sig jo ind. Det der med, at man bare kan få fem minutters ro, inden der kommer én baldrende ned af trappen, ikke? Det er stressende. Måske smider du dine sager eller glemmer noget, fordi du skal skynde dig. Jeg kan finde på at gøre mit ærme vådt og tørre gulvet af, der hvor jeg har været, bare i frygt for, at der skulle komme nogen og se det, eller der skulle ligge noget blod tilbage."

Marks udtalelse viser, hvordan hverdagslivet som stofbruger på gaden er risikofyldt og stressende, og samtidig beskriver Mark den frygt og skam, der kan være forbundet med "alle folks øjne og holdninger". **De fleste af de mennesker, jeg talte med under mit feltarbejde, forklarede deres hverdagsliv som en form for parallel tilværelse, hvor deres brug af et ulovligt stof medførte, at de over tid havde trukket sig fra menneskemængder og nære relationer. De sad ikke på torvet eller andre offentlige pladser, hvor der kommer mange mennesker forbi, og i stedet var livet i skyggerne blevet en indgroet mekanisme.** Det blev klart for mig, at frygten for at blive opdaget som misbruger, dømt i mødet med helt almindelige mennesker og blive sat i en uværdig eller skamfuld situation var en væsentlig forklaring på den skjulte tilværelse. Blikket fra andre kan opleves voldeligt og magtfuldt for mennesker, som i forvejen er stigmatiseret, undertrykt og uønsket af samfundet.

Det er veldokumenteret, at stigmatisering af stofbrugere i det offentlige rum medfører en skam hos den enkelte stofbruger, og at det især er gældende for folk med et intravenøst misbrug, der bruger et genkendeligt og synligt redskab som en kanyle (2). Det var derfor ikke overraskende, at skyld og skam var en genkendt følelse blandt de stofbrugere, jeg talte med. Dog kom det bag på mig, hvor meget det fyldte i deres hverdag.

Oplevelsen af skam i mødet med andre

Den franske filosof Jean Paul Sartre beskriver i sin bog *Væren og intet* (1943), hvordan vi i konfrontationen med et andet menneskes blik bliver opmærksom på, hvordan vi bliver objektiveret og dømt af det andet menneske. Han argumenterer for, at fortolkningen af andres blikke i sidste ende handler om vores egen selvopfattelse (3). Konfrontationen med et blik kan medføre en øget selvbevidsthed om, hvordan man selv, ens krop, fremtoning og udseende bliver opfattet eller bedømt af andre. Denne øgede selvbevidsthed i mødet med andres blikke kan resultere i gentagende oplevelser af skam for mennesker associeret med en stigmatiseret gruppe, som tilfældet er for mennesker med et stofbrug. Skammen er en internalisering af et negativt samfundssyn og er relationel, altså opstår skam i tilstedeværelsen af andre i en pinlig eller prekær situation, men kan også opstå i udvekslingen af et tilfældigt blik med en helt fremmed på gaden.

En af de fortællinger fra mit feltarbejde, som for alvor gjorde mig opmærksom på magten i andre folks blikke, var, da Jesper i et interview forklarede, hvordan det tog ham ”mange år at lære at se folk i øjnene igen”, efter han i en længere periode var kommet ud af sine problemer med heroin. I den periode blev han opmærksom på, hvordan andres blikke opleves fordømmende og havde påvirket hans adfærd og syn på sig selv:

”Mit misbrug gjorde helt fysisk, at jeg begyndte at kigge mere ned i jorden og ikke have øjenkontakt med verden og de mennesker, jeg mødte. Det er den her skyld og skam. Jeg blev træt af at blive set ned på. Du får jo et spejlbillede af, hvor sørgelig du selv er, og det gør ondt indeni. Da jeg havde været i miljøet en del år, begyndte jeg at lade være med at kigge folk i øjnene, blive usynlig og gå langs med væggene, gå hurtigt og altid have en stor jakke på med hættten trukket op over hovedet, fordi jeg bare ikke ville ses. Jeg begyndte faktisk at gemme mig fra omverdenen.”

Dårlige oplevelser af skyld og skam i mødet med andre gjorde, at Jesper begyndte at undgå andre menneskers blikke og forsøgte at gøre sig usynlig. Jespers historie viser, hvordan stigmatisering og den negative selvbedømmelse udløst af andre folks blikke kan have en stor magt over det enkelte individs adfærd og opfattelse af sig selv. Magten ligger ikke i én enkelt oplevelse af skam

i mødet med andre, som de fleste af os har oplevet, men internaliseringen af skam er en konsekvens af en serie af blikke og dårlige kropslige oplevelser, som kan få individet til at flygte fra de situationer, som fremprovokerer den følelse (4). Jesper gjorde opmærksom på denne mekanisme under vores interview, hvor han forklarer:

”Det tog mig mange år at lære, at når folk kigger på mig, så kigger folk på mig som et menneske. Men jeg havde jo stadig indstillingen af, at de kiggede ned på mig. Jeg fortolkede meget tit folks blikke som noget helt andet, end det rent faktisk var, fordi jeg havde en erfaring af, at det var sådan, folk så på mig. Så det er dét, jeg mener med det blik. Det er måske faktisk mest mig selv, der gør det. Jeg er måske min egen smagsdommer, faktisk.”

Jespers citat tydeliggør, at den negative fortolkning af andres blikke også er et udtryk for stofbrugerens egen negative bedømmelse af sig selv. En misbruger har ikke nødvendigvis tydelige fysiske kendetegn som i tilfældet med den stigmatisering, som andre mennesker kan opleve fx ift. køn, hudfarve, vægt eller andet (5). Men i oplevelsen af et dømmende blik fra andre mennesker, som gentager sig igen og igen i hverdagen – fx i supermarkedet, hos lægen, på apoteket eller andre steder – er også oplevelsen af, at det alligevel er ens fysiske tilstedeværelse – ens kropslighed – som er genstanden for stigmatiseringen. Her bliver stofindtagelsesrummet for mange et sted, hvor de både fysisk og psykisk kan opleve friheden fra andres reaktioner på deres fysiske tilstedeværelse. Det bliver et fristed, hvor man bliver set som mere og andet end en misbruger, og hvor mennesket bag stofbruget kan finde ro og værdighed.

Stofindtagelsesrummet som et fristed

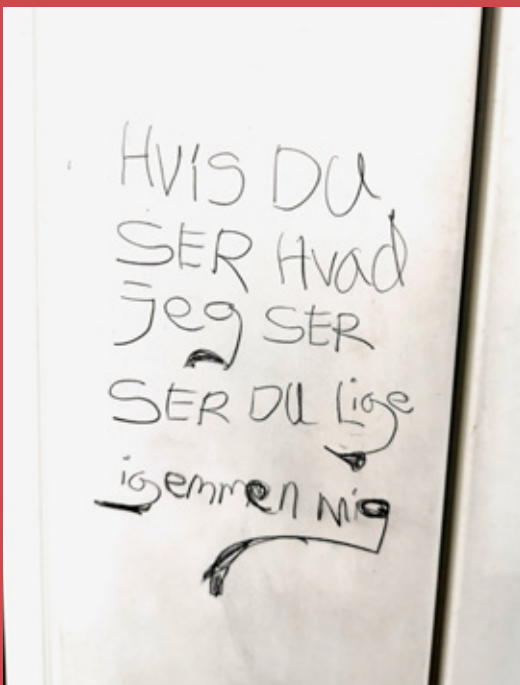
”Fixerummet er et fristed, ikke? Når jeg kommer herind, så falder alt til ro. Det er nogle fede medarbejdere, de er gode at snakke med, og man kan være anonym. Du kan være den, du er. Herinde er der ro på, og der er respekt for medarbejderen. Der er en rigtig god tone. Så det her rum her, det gør, det er nemmere at være til.” (Interview med Johnny).

Indførelsen af stofindtagelsesrum, udlevering af gratis og rent værktøj og andre forebyggende sundhedstiltag på rusmiddelområdet har veldokumenterede effekter for antallet af overdosis, fejlfix, dødsfald og andre sundhedsmæssige

**”Mit misbrug
gjorde helt fysisk,
at jeg begyndte at
kigge mere ned i
jorden og ikke have
øjeblikkontakt med
verden og de
mennesker, jeg
mødte.”**

Stofindtagelsesrummet

konsekvenser ved intravenøst misbrug og har derfor en velbegrundet berettigelse i sig selv (6). Alligevel blev det hurtigt tydeligt i mit møde med brugerne, at rummet også har en vigtig social betydning for udsatte stofbrugeres hverdagsliv. Stofindtagelsesrummet opleves som mere og andet end et rum at indtage sine stoffer i, som citatet fra Johnny viser, og det samme gjaldt flere af mine interviewpersoner, som er daglige brugere af rummet. De beskrev stofindtagelsesrummet som et socialt fristed i en stressfuld og til tider ensom hverdag.

Som udtalelserne fra Mark og Jesper tidligere i artiklen viste, så kan frygten for andres fordømmende blikke, skamfulde situationer og den generelle synlighed i det offentlige rum have personlige negative konsekvenser for hverdagslivet med et stofbrug, fx at måtte skynde sig eller bruge redskaber, der ikke er hygiejnisk tilstrækkelige. I stofindtagelsesrummet er brugerne konstant overvåget og synlige for både andre stofbrugere og personalet, men hvorfor opleves blikket fra andre anderledes og mindre skamfuldt i stofindtagelsesrummet, end når man indtager sine stoffer i det offentlige rum? Det giver stofbruger Henrik et bud på:

”Der er ro, og det bliver accepteret, at du bruger nål. Der er folk, der passer på en. Sker der et eller andet, er det et dårligt stof eller et eller andet, det kan du ikke altid vide, så sidder der to mennesker klar til at redde dit liv. De giver altid en god snak, hvis du er ked af det. Det er ligesom familiemedlemmer, nærmest. Det er lige før, at vi ser medarbejderne her mere, end vi ser vores rigtige familie.”

Henriks udtalelse viser, hvordan overvågningen fra personalet under et stofindtag opleves som en tryghed fremfor at være forbundet med den skam, som han oplever uden for rummet. Den magt og vold, som blikket kan medføre hos den enkelte, bliver transformeret i stofindtagelsesrummet, hvor synlighed og blikket fra den anden får en anden og mere positiv betydning. Han siger også:

”Vi har brug for det sted her. Det giver et helle. Det gør det sgu. Du bliver ikke stigmatiseret herinde”.

At Henrik beskriver stofindtagelsesrummet som et ”helle” i hverdagen, viser, at brugen af (stofindtagelses)rummet kan blive en måde at skærme

sig fra det fordømmende blik fra omverdenen. På den måde får rummet en helt anden betydning som skadesreducerende tiltag, end hvad der først var intentionen. Det handler ikke kun om forhindringen af overdosis og rene kanyler, men i høj grad også om at skabe et trygt og socialt fristed for en stigmatiseret gruppe. Et sted, hvor man kan skærme mennesker for den uværdighed og skamfulde situation at skulle indtage sine stoffer på gaden.

Referencer:

- (1) Houborg, E., & Frank, V. A. (2014). Drug consumption rooms and the role of politics and governance in policy processes. *International Journal of Drug Policy*, 25(5), 972-977.
- (2) - Rhodes, T., Watts, L., Davies, S., Martin, A., Smith, J., Clark, D., ... & Lyons, M. (2007). Risk, shame and the public injector: a qualitative study of drug injecting in South Wales. *Social science & medicine*, 65(3), 572-585.
- Zigon, J. (2018). *A war on people: Drug user politics and a new ethics of community*. University of California Press.
- Vitellone, N. (2010). Just another night in the shooting gallery?: the syringe, space, and affect. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(5), 867-880.
- Bourgois, P., & Schonberg, J. (2009). *Righteous dopefiend* (Vol. 21). Univ. of California Press.
- (3) Sartre, Jean-Paul. (2018). *Væren og intet: et essay om fænomenologisk ontologi*. 3. udgave ed. Bind 1 & 2. [Aarhus]: Philosophia.
- (4) Kruks, Sonia (2001) *Retrieving Experience: Subjectivity and recognition in feminist politics*. Cornell University Press: New York.
- (5) Goffman, E. (2009). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Simon and Schuster.
- (6) - Bancroft, M., & Houborg, E. (2020). Managing coexistence: Resident experiences of the open drug scene and drug consumption rooms in inner Vesterbro, Copenhagen. *Contemporary Drug Problems*, 47(3), 210-230.
- Kappel, N., Toth, E., Tegner, J., & Lauridsen, S. (2016). A qualitative study of how Danish drug consumption rooms influence health and well-being among people who use drugs. *Harm reduction journal*, 13(1), 1-12.
- Kolla, G., Strike, C., Watson, T. M., Jairam, J., Fischer, B., & Bayoumi, A. M. (2017). Risk creating and risk reducing: Community perceptions of supervised consumption facilities for illicit drug use. *Health, Risk & Society*, 19(1-2), 91-111.
- Handlovsky, I. E., Bungay, V., Johnson, J., & Phillips, J. C. (2012). The process of safer crack use among women in Vancouver's Downtown Eastside. *Qualitative Health Research*, 23(4), 450-462.